

Laikraštis „Vilniaus rytojus“ (1928–1937): leidimo istorija ir sklaida

Aida Grybienė

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

Lenkų okupacijos metais (1920–1940 m.) Vilniuje iš viso išleista per 100 pavadinimų lietuviškų laikraščių ir vienkartinių leidinių¹. Atrodo, pakankamai daug, tačiau iš tiesų Vilniaus krašto lietuvių periodinė spauda tuo metu buvo leidžiama griežtos cenzūros bei kontrolės sąlygomis. Laikraščių leidybai būdingas trumpalaikiškumas, daug buvo leidžiama vienkartinių leidinių. Periodiniai leidiniai nepertraukiamai buvo leidžiami vos po keletą metų, mėnesių ar net pasirodydavo vos tik vienas numeris, ir laikraštis būdavo uždaromas. „Vilniaus rytojus“ – ilgiausiai leistas lietuviškas laikraštis (1928–1937 m.), turėjęs didelės įtakos Vilniaus krašto lietuvių gyvenimui.

Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto prezidiumo posėdyje 1928 m. spalio mėn. buvo nutarta likviduoti iki tolėjusius laikraščius: „Vilniaus aidas“ (nustojusio eiti 1928 11 29), „Dirva“ (1928 10 17), „Kelias“ (1928 11 29), o vietoje jų leisti vieną, aštuonių puslapių, savaitraštį. 1928 m. gruodžio 1 d. išleidžiamas pirmasis krikščionių demokratų krypties laikraščio „Vilniaus rytojaus“ numeris. „Tai buvo dienraščio formato, aštuonių puslapių „politikos, visuomenės ir literatūros laikraštis“, leidžiamas šeštadieniais“². „Vilniaus rytojus“ buvo mažesnis už „Vilniaus aidą“, „Dirvą“ ir „Kelią“ kartu sudėjus. Dėl tokio Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto nutarimo tarp jo narių kilo nesutarimai, sprendimas buvo laikomas taktine klaida, tačiau reformos šalininkai laimėjo, kadangi „pertvarkyti laikraščius įsakė aukštesnieji veiksniai, dėl kurių įsakymo apeliacijos nebuvo kam paduoti“³. „Vilniaus rytojus“ kartu buvo ir Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto organas⁴.

„Vilniaus rytojus“ buvo leidžiamas 1928 m. gruodžio 1 d.–1937 m. spalio 26 d. Iš pradžių, 1928 m. – savaitraštis, o nuo 1929 m. spalio 16 d. (Nr. 45) – du kartus per savaitę su priedais: nuo 1923 m. – „Mūsų artojas“ – ūkininkams, nuo 1932 m. – „Aušrelė“ – vaikams. 1928–1929 m. leistas 8 puslapių apimties. 1930 m. laikraštis sumažėjo iki 4 puslapių – greičiausiai dėl to, jog pradėjus atskirai leisti priedą ūkininkams „Mūsų artojas“, sumažėjo gaunamos medžiagos kiekis. Per metus buvo išleidžiami 104 numeriai. Leidėju ir atsakinguoju redaktoriumi pasirašinėjo Julius Navikas, tačiau faktiškai buvo leidžiamas Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto. Laikraščio redakcinį kolektyvą sudarė: Vincas Budrevičius, Rapolas Mackevičius (Mackonis), Antanas Juknevičius, Silvestras Ūrbonavičius. Vyriausiasis redaktorius buvo V. Budrevičius. „Vilniaus rytojus“, kaip ir dauguma to meto lietuviškų laikraščių, buvo spausdinamas „Ruch“ spaustuvėje Vilniuje, Totorių gatvėje.

Pirmojo numerio redakcijos straipsnyje „Į skaitytojus“, kuriame apibūdinami naujo laikraščio tikslai ir uždaviniai, rašoma, jog „Vilniaus rytojus“ stengsis ugdyti lietuvių širdyse meilę ir

1 *Vilniaus lietuvių periodiniai leidiniai*: bibliografinė rodyklė. Sudarė Jadvyga Kazlauskaitė. Vilnius, 1988. 91 p.

2 MACKONIS, Rapolas. *Amžius liudiniuko užrašai*: atsiminimai. Vilnius, 2001, p. 156.

3 Turima omenyje nepriklausomos Lietuvos vyriausybė. Žr.: MACKONIS, Rapolas. *Senoji vilniečių karta*: portretų eskizai. Sudarė Birutė Mackonytė. Vilnius, 1999, p. 66–67.

4 MAKKAUSKAS, Bronius. *Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais*. Vilnius, 1991, p. 181.

prisirišimą prie gimtinės, prie savosios kalbos“, „tautiškumas ir katalikybė – tai dvi mūsų šventenybės ir jas kaip išmąnydami ginsime ir palaikysime“, o skaitytojų auditorija – tai „visa Rytų Lietuvos lietuvių visuomenė [...], pradėdant bežemiu ūkininku ir baigiant profesoriumi“⁵. Formaliuoju „Vilniaus rytojaus“ leidėju bei atsakinguoju redaktoriumi buvo septyniasdešimtmetis kalvis iš Antakalnio Julius Navikas⁶. 1928 m. laikraščio redakcinį kolektyvą sudarė tik du žmonės – vyriausiasis redaktorius V. Budrevičius ir R. Mackonis, kuris savo prisiminimuose apie „Vilniaus rytojaus“ leidimą rašė, jog darbas laikraštyje jam tuo metu buvęs sunkiai pakeliama našta. Redaktorius V. Budrevičius, būdamas labai užsiėmęs gimnazijos sekretoriaus darbu, iš pradžių sutiko rengti tik politinę kroniką. Straipsniais, skirtais ūkininkams, kurie užėmė reikšmingą laikraščio dalį, rūpinosi buvęs „Dirvos“ laikraščio redaktorius agronomas Motiejus Stankevičius, o visą likusią medžiagą, turėjusią užpildyti apie penkis puslapius, R. Mackoniui teko rengti vienam⁷.

„Vilniaus rytojaus“ struktūra, susiklosčiusi nuo pat leidimo pradžios, išliko beveik nepakitusi per visus leidimo metus. Buvo spausdinami redakcijos straipsnis, politinė apžvalga, ūkio skyrius, korespondencijos, nepriklausomos Lietuvos gyvenimo ir politinių įvykių apžvalga, vietos kronika, trumpos žinutės, įvairenybės, redakcijos atsakymai. 1929 m. atsirado sveikatos skyrelis ir bibliografija. „Vilniaus rytojus“ buvo dešiniojos pakraipos laikraštis, daugiausia dėmesio skyręs Vilniaus krašto lietuvių gyvenimo aktualijoms – lietuvių teisių gynimui, mokyklų, draugijų veiklos klausimams, lietuvių tautinės savimonės brandinimui, vertybinių nuostatų formavimui. Šiuos klausimus stengtasi spręsti spausdinamuose redakciniuose, publicistiniuose straipsniuose. Kiek mažesnis dėmesys laikraštyje buvo skiriamas grožinei literatūrai. Tik kartais buvo spausdinami trumpi apsakymėliai, eilėraščiai. Laikraštyje nebuvo pastovaus literatūrai skirto skyriaus, redaktorius nesutiko įvesti bent mėnesinio literatūrinio priedo, remdamasis tuo, kad jau buvo priedai, skirti vaikams ir ūkininkams⁸.

„Vilniaus rytojus“ turėjo galimybę gana operatyviai reaguoti į visuomeninio, politinio gyvenimo permainas. 1928–1937 m. tai buvo vienintelis lietuviškas laikraštis Vilniaus krašte, leidžiamas du kartus per savaitę. Katalikų leidžiami „Vilniaus varpas“ ir „Jaunimo draugas“ išėdavo kartą per mėnesį, kairiosios pakraipos „Vilniaus žodis“ – kas dvi savaites, vėliau – kas savaitę.

Straipsniai laikraštyje dažniausia buvo pasirašomi slapyvardžiais, tik R. Mackonis (Mackevičius) kartais redakcinis ir publicistinius straipsnius pasirašydavo tikrąja pavarde. Dažniausiai R. Mackonis „Vilniaus rytojuje“ pasirašinėdavo Mirūno, Girinio Broniaus, Girinio Vinco ir kt. slapyvardžiais.

Nuo pat leidimo pradžios susiklostė įtempti „Vilniaus rytojaus“ santykiai su spaudos kontrolės organais. Vos pradėjusį eiti „Vilniaus rytojų“ baudė lenkų administracinė valdžia: 1928 12 08 konfiskavo 2-ą numerį, 1928 12 29 – 6-ą numerį. Konfiskavus laikraščio numerį, redakcija nedelsiant išleisdavo mažesnę, sutrumpintą jo variantą, be probleminių straipsnių, kad skaitytojai neliktų be informacijos. „Vilniaus rytojus“ gynė lietuvių interesus, todėl dažnai būdavo konfiskuojamas, nors teismuose bylas dažniausiai laimėdavo. „Vilniaus rytojaus“ konfiskavimai ypatingai padažnėjo 1935 m. 1936 m. buvo konfiskuoti nr. 19, 22, 25, 28, 69, 85, 92, 95, 98, 99 ir kt. Konfiskavimus sekė teismai ir baudos atsakingajam redaktoriui. 1937 m. buvo konfiskuota beveik pusė „Vilniaus rytojaus“ numerių.

5 *Vilniaus rytojus*. 1928, Nr. 1.

6 MACKONIS, Rapolas. *Amžiaus liudininko užrašai...*, p. 162.

7 *Ibid.*, p. 156–157.

8 *Ibid.*, p. 217.

Pagaliau 1937 m. spalio 26 d., išėjus 874 numeriui, lenkų administracinė valdžia laikraštį uždarė. Uždarytas „Vilniaus rytojus“ tęsė darbą vienkartiniais leidiniais „Mūsų dienos“, „Mūsų kelias“, „Mūsų balsas“, „Lietuvis“ ir t. t. Taip „Vilniaus rytojus“ buvo leidžiamas daugiau nei pusę metų – iki 1938 m. balandžio mėn.

„Vilniaus rytojaus“ bendradarbiai buvo kun. K. Čibiras (A. Radeikos slapyvardžiu), V. Martinkėnas, M. Čibiras, J. Jankauskas, M. Kraugžlys, A. Pajaujįs, M. Bielinis, Gudėnas, dr. P. Kunavičius, J. Kanopka, A. Mačionis, Vl. Radziulis, St. Misiūnas, St. Čepulis, A. Pagonis ir kt. Vyriausiasis „Vilniaus rytojaus“ redaktorius V. Budrevičius (1880–1953) – pedagogas, ilgametis Vytauto Didžiojo gimnazijos Vilniuje raštinės vedėjas. R. Mackonis savo prisiminimuose rašė, kad V. Budrevičius nebuvęs spaudos žmogus, pats rašęs labai retai, tačiau išmintingai redaguodavęs „karštuolio dzūko“ R. Mackonio parašytus redakcinius bei publicistinius straipsnius⁹. Santūrus, ramus jo redagavimo tonas, matyt, ne kartą gelbėjo laikraštį nuo administracinės valdžios bei politinių oponentų nemalonės. V. Budrevičiaus veikla lietuviškosios spaudos leidimo bei visuomeninių organizacijų baruose kol kas nėra tyrinėta, neįtraukta jo pavardė ir į lietuviškas enciklopedijas.

Ryškiausia figūra „Vilniaus rytojaus“ redakcijos kolektyve buvo rašytojas, publicistas Rapolas Mackevičius (Mackonis) (1900–1982). „Vilniaus rytojyje“ jis dirbo be pertraukos visus dešimt laikraščio gyvavimo metų (1928–1937). Savo atsiminimų knygos *Amžiaus liudininko užrašai* (2001 m.) pratarinėje R. Mackevičius rašė, kad visa jo ilgametė publicistinė ir literatūrinė veikla buvusi paskirta vieninteliam tikslui – *ad maiorem Lithuaniae gloriam* (didesnei Lietuvos garbei)¹⁰. Aštrios plunksnos publicistas, atkakliai gynęs lietuvių tautos ir valstybės interesus, neįtiko jokiai valdžia. Lenkų valdžia jį porą kartų kalino Lukiškėse, naciai – Štuthofio mirties lageryje (1943–1945 m.), sovietų valdžia – Sibire, Kemerovo srities lageriuose (1952–1956 m.). Pats R. Mackonis niekada nesišliejo prie jokios politinės partijos, krypties ar srovės, „rūpinosi visos visuomenės teisių gynimu“. Ryškiausi jo publicistiniai straipsniai, paskelbti „Vilniaus rytojyje“, vėliau buvo išleisti atskiromis knygomis: *Kovoje už gimtąją kalbą* (1929 m.), *Tautinės mažumos* (1937 m.). Grįžęs iš sovietinio lagerio, R. Mackonis rašė atsiminimus apie tarpukario Vilniaus lietuvių gyvenimą. Atsiminimų knygos – *Senoji vilniečių karta* (1999 m.), *Amžiaus liudininko užrašai* (2001 m.) – buvo išleistos praėjus beveik dvidešimčiai metų po rašytojo mirties. Tai vertingas informacijos šaltinis tiek apie lietuvių visuomenės gyvavimą, tiek apie periodinės spaudos leidybą lenkų okupuotame Vilniaus krašte.

„Vilniaus rytojus“ buvo leidžiamas 5000 egzempliorių tiražu¹¹. „Vilniaus žodžio“, „Vilniaus aušros“ tiražas buvo 4000 egzempliorių, „Jaunimo draugo“ – 3000 egzempliorių¹². Be Vilniaus krašto, laikraštis buvo platinamas JAV, Pietų Amerikos, Kanados, Anglijos ir kituose kraštuose, kur gyveno lietuviai.

1929–1937 m. „Vilniaus rytojus“ numeruota serija „Vilniaus rytojaus“ leidinys Nr....“ leido grožinę bei publicistinę literatūrą. Šioje serijoje pasirodė R. Mackonio *Laiškai jaunimui*, *Kovoje už gimtąją kalbą*, *Sunkus kelias*, J. Kanopkos pjesės *Jūdas Iskariotas*, *Stebuklingas ragas*, *Živilė* ir kt. „Vilniaus rytojaus“ išleistos knygos dažnai buvo nemokamai platinamos tarp laikraščio prenumeratorių.

9 MACKONIS, Rapolas. *Senoji vilniečių karta...*, p. 65–72.

10 MACKONIS, Rapolas. *Amžiaus liudininko užrašai...*, p. 9.

11 MAKKAUSKAS, Bronius. *Vilnijos lietuviai...*, p. 181.

12 Lietuviai Vilniaus krašte. Parašas: Vilniškis. *Tautos praeitis*. 1964, t. 2, kn. 1 (5), p. 61.

Atskirai reikia paminėti „Vilniaus rytojaus“ priedą vaikams „Aušrelė“. Sumanymas leisti priedą kilo laikraščio redaktoriui V. Budrevičiui, kuris, pats būdamas pedagogas, puikiai suprato sunkią Vilniaus krašto mokyklų padėtį. Kaip savo atsiminimuose rašė R. Mackonis, „Aušrelė“ Vilniaus krašto lietuvių vaikams dažnai buvusi vienintelė prieinama lektūra, atstojanti ir elementorių, ir grožinę literatūrą, ir gamtos bei pasaulio pažinimo vadovėlius. „Aušrelėje“ buvo spausdinami trumpi apsakymėliai, eilėraščiai, vaizdeliai, straipsneliai Lietuvos ir pasaulio istorijos, geografijos, gamtos pažinimo tematika, iliustruoti ir eiliuoti didaktiniai pamokymai. „Aušrelėje“ buvo publikuojami vaikų atsiųsti rašinėliai. Leidžiamas 1932–1934 m. kartą per dvi savaites, o nuo 1937 m. – kartą per savaitę knygos formato. 1932–1934 m. – 8 puslapių, o 1935–1937 m. – 16 puslapių apimties. Priedas buvo spausdinamas ir mokslo metams pasibaigus, brošiūruojamas, įrašomas ir siuntinėjamas Vilniaus krašto kaimuose dar išsilaikiusiems šv. Kazimiero draugijos knygynėliams.

Lietuvių spauda 1920–1939 m. Vilniaus krašte gyvavo ypatingai sunkiomis sąlygomis. Kasdienybėje ir „Vilniaus rytojaus“, ir visos lietuviškos spaudos periodinės leidėjams buvo tapusi valdžios organų kontrolė ir cenzūra, laikraščių konfiskacija, leidimo sustabdymas, baudos atsakingiesiems redaktoriams, teismai. Ištisa dešimtmetį „Vilniaus rytojus“ formavo Vilniaus krašto lietuvių visuomenės savimonė, informacija, viešumu, publicistikos priemonėmis kovojo už lietuvių teises, visapusišką kultūrinį gyvenimą – lietuviškas mokyklas, spaudą.

The Newspaper „Vilniaus Rytojus“ (1928–1937): the History of Publication and Dispersion

SUMMARY

The article addresses the publication of the newspaper „Vilniaus rytojus“ during the time of the Polish occupation. At the meeting of the Presidium of the Provisional Committee of Vilnius Lithuanians in October 1928, it was decided to stop publishing current Lithuanian newspapers and to publish a single eight-page weekly paper instead. On December 1, 1928, the first issue of the Christian Democrat-oriented newspaper „Vilniaus rytojus“ came out. „Vilniaus rytojus“ had been published between December 1, 1928 and October 26, 1937. In 1928, the newspaper had been coming out weekly; since October 16, 1929 (No 45) it was published twice a week with supplements. The article discusses the structure of the newspaper, the circumstances of the publications, the editors and the most active members of the editorial staff.